

Existuje u nás jen málo archeologických nalezišť, o něž byl a doposud je zájem tak hluboký a trvalý, jako je tomu v případě Starého Města. Tento zájem sahá až k polovině 19. století, do doby příprav cyrilometodějských milénií, která – jak se nakonec ukázalo – se stala impulsem nejen k hledání velkomoravského Velehradu, ale vyvolala i zájem o „předhistorické předměty“. Už v roce 1862 ztotožnil archivář V. Brandl Staré Město s trhovou vsí Veligrad vzpomínanou v listině biskupa Zdíka z roku 1131 a „ineffabilis Rastizi munitio“ i „antiqua urbs Rastizi“ Fuldských análů zase shledal tam „kde nyní Staré Město a Uherské Hradiště ležejí“. Už tehdy přitom také upozornil na staroměstskou polohu „Na valech“ jako na naleziště z doby velkomoravské. Tímto více méně deduktivním tvrzením byl odstartován zvýšený zájem o Staré Město velkomoravské. Jeho nositeli se stali především učitelé, kněží a sběratelé, vesměs zapálení vlastenečtí činovníci, nezdědka se rekrutující z okruhu spolupracovníků významných osobností (J. Wankel) a nebo vlastivědných institucí (např. Františkovo, dnes Moravské zemské muzeum v Brně, Vlastenecký musejní spolek v Olomouci a podobně).

obr. 1
Antonín Zelnitius

První skutečné odkryvy mající charakter archeologických výkopů byly na půdě Starého Města uskutečněny v 70. a 80. letech 19. století (např. Hrubý 1948, 3–5, Snášil 1971, 28–37, Galuška 2000, 33–45). Jsou spojeny se jmény J. J. Christina (1868–1870), F. Příkryla (1876–1887), J. Homoly (1880–1885) a F. Myklíka (1888–1889). Asi nejzajímavější z nich byly ty, jež prováděl F. Myklík v jižní části polohy „Na Špitálkách“, v místech právě tehdy rozšiřovaného hlubokého zářezu pro lokální železniční dráhu, nedaleko od řeky Moravy. Měly charakter záchranných odkryvů a byly při nich odkryty a zdokumentovány stopy osídlení z období pravěku a raného středověku (Myklík 1890, 81–87). V odborné literatuře se dodnes tato lokalita označuje jako Myklíkovo naleziště (např. Galuška 2000, 31). Byly to především právě tyto odkryvy, které do Starého Města přilákaly i tehdejšího „předního reprezentanta moravské archeologie“, I. L. Červinku. Ten pak o nich pojednal v letech 1893, 1897 a 1902. Do roku 1887 také spadá první projev zájmu o zdejší archeologii ze strany pozdějšího významného badatele A. Zelnitia, tehdy ještě málo známého učitele a spolupracovníka F. Příkryla. Nicméně už v roce 1922, po svém návratu z ciziny, založil A. Zelnitius ve Starém Městě Musejní spolek Starý Velehrad-Staré Město, aby tento „zachraňoval na kotáru obce památky všeho druhu pro potomky“ (Galuška 1997, 101–102). Ve skrovných podmínkách začal A. Zelnitius skutečně vyvíjet svoji činnost, zpočátku především sběrnou, od roku 1924 se stále více zaměřující na lokalitu „Na Valách“, kde na Klečkově písečnicku už od roku 1897 docházelo k ničení kostrových hrobů. Rok 1924 pak přinesl konečný důkaz – v podobě zlaté náušnice a dalších předmětů – že tyto hroby nenáležejí padlým z třicetileté války, jak se tehdy myslelo, nýbrž obyvatelům „velkomoravského Starého Města – Velehradu“.

Lze říci, že rok 1924 znamenal jistý předěl ve vývoji archeologického bádání na Staroměstsku, protože vlastně ukončil jeho první etapu. Trvala přibližně 50 let a byť byla výrazně spojena s amatérismem, romantismem a vlasteneckým citěním, v jejím průběhu došlo k položení pevných základů seriózního terénního výzkumu. Na základě sběrné činnosti byl zjištěn přibližný rozsah rané středověkého osídlení, přičemž výkopy jasně doložily existenci velkomoravských objektů, do té doby vlastně jen vysněných. Už tehdy měly některé z nich charakter výzkumů záchranných, už tehdy – a platí to dodnes – mohl badatel vstoupit jen na některé plochy současného města, nikoliv všude tam, kam chtěl.

Doba následující, ukončená pádem nacismu v roce 1945, resp. rokem 1948, už byla obdobím, kdy se na Staroměstsku uskutečnily první krůčky organizovaného a centrálně řízeného archeologického výzkumu. Objevily se i pokusy vypracování prvních přehledných syntéz nejstarších dějin regionu (Hrubý 1948, 3–43). Tato druhá etapa archeologického bádání je ve Starém Městě spojena především se jménem už vzpomenuť učitele A. Zelnitia (Batúšek 1994). Byl to on, kdo rozpoznal význam pohřebiště v poloze „Na Valách“, na jeho popud bylo v roce 1927 ve Starém Městě založeno archeologické muzeum. Posléze se mu také podařilo přilákat „Na Valy“ čelné představitele prvorepublikové archeologické vědy – nejprve veletinského rodáka, významného slavistu L. Niederla (1927), a s jeho přispěním i ředitele státního Archeologického ústavu K. Buchtelu a pak J. Böhma a nakonec i americké badatele V. J. Ferokese a R. V. Ehricha (1928). Ti se dokonce účastnili i samotných odkryvů. Při těchto odkryvech bylo mezi lety 1928 až 1932 systematicky prozkoumáno 350 kostrových hrobů a několik desítek sídlištních objektů z doby Velké Moravy a byla poznána struktura valového tělesa (Zelnitius 1937, 18–31). Skutečnost, že výzkum na východním okraji plochy dosáhl oplocení zahrady Schildrova mlýna a k tomu ještě byly vyčerpány finanční dotace, předznamenala jeho pozastavení (Galuška – Vaškových 2002, 17–45).

V roce 1933 došlo v Uherském Hradišti k založení Musejního a archeologického spolku Slovácké museum, jehož prvním správcem sbírek se stal mladý učitel V. Hrubý. Právě on a s ním ještě E. Lepka a K. Hanák, pozdější významný činitel Slováckého muzea, byli nejbližšími spolupracovníky A. Zelnitia ve Starém Městě v meziválečném období. Terénní výzkumy menšího i většího rozsahu probíhaly při tomto obsazení ve Starém Městě až do roku 1942, kdy byly v důsledku okupace přerušeny. Ihned po osvobození v roce 1945 pak odešel V. Hrubý do Brna, kde začal studovat obor archeologie. Symbolicky tím v archeologii do jisté míry vyzníval konec éry amatérismu a byl předznamenán nástup ryze profesionálů. A. Zelnitius sice ještě po nějakou dobu řídil terénní práce a také publikoval (1946), nicméně v roce 1947 pro zhoršující se zdravotní stav činnost terénního archeologa ukončil.

Odchodem A. Zelnitia skončila druhá etapa archeologického bádání na Staroměstsku (1924–1947). Profilujícím se v jejím rámci stal systematický výzkum západní části pohřebiště „Na valách“, realizovaný s podporou Akademie věd a regionálních a místních orgánů státní správy. Získaný materiál byl deponován ve staroměstském muzeu a průběžně publikován zejména ve Sbornících velehradských. Kromě výzkumu „Na Valách“ byly na ploše Starého Města vedeny i plošné omezené odkryvy záchranného charakteru, jako např. při výstavbě propusti plavebního (Bařova) kanálu v poloze „Na Zervavici“ v letech 1935–1936 (k tomu Hrubý

obr. 2
Vilém Hrubý

1965, 46, 48, 50–52). Z hlediska celkového vývoje lze tuto druhou etapu považovat za jisté plynulé pokračování etapy první, byť na kvalitativně, zejména z hlediska organizačního i odborného, jasně vyšší úrovni. Zároveň šlo o nezbytný vývojový předstupeň, na jehož materiálový a částečně i odborný základ začaly být ve třetí etapě archeologického bádání stavěny skutečné „vědecké pilíře“.

Počátek třetí etapy archeologického terénního výzkumu můžeme ve Starém Městě ztotožnit s rokem 1948. Na post vedoucího archeologa tehdy nastoupil čerstvý absolvent brněnské univerzity, bývalý učitel V. Hrubý, po patnácti letech byl obnoven výzkum pohřebiště „Na Valách“, přičemž ještě v témže roce na něm došlo k významnému objevu. Při pokračujícím odkrývání hrobů byly ve stavební suti Hrubým rozpoznány negativní výplně základových rýh raně středověkého kostela, prokazatelně prvního z doby Velké Moravy (Hrubý 1955, 265–305, Galuška 2001, 9–10, 2002, 17–45). Do roku 1952 pak bylo ve Starém Městě „Na Valách“ prozkoumáno celkem 1479 hrobů, což doložilo, že se jedná o vůbec nejrozsáhlejší velkomoravskou nekropoli (Hrubý 1955a). Na sklonku 40. let 20. století došlo na půdě Starého Města ještě k jednomu významnému objevu. Po upozornění A. Zelniem, že na „Špitálce“ odebírá bagr části nějakého „rumiště“, odkryl tam v letech 1949–1950 J. Poulík (1955, 307–351) zbytky dalšího velkomoravského zděného kostela a více než 30 kostrových hrobů. V letech 1952–1953 vedl V. Hrubý systematické plošné výzkumy v zahradě tzv. Rudého domu čp. 34 (dnes hostinec U Nováků) a sondažil v zahradách domů Jezuitské ulice v poloze „Za Zahradou“. V letech 1954–1956 nejprve prováděl řezy tzv. Christinovým valem vnějšího opevnění Starého Města na „Špitálkách“ a na „Kopánkách“, aby posléze „Nad Haltyři“ v blízkosti STS odkryl baterie železářských a kovoliteckých pecí (k tomu Hrubý 1965). Potom se V. Hrubý opět vrátil „Na Vály“, kde v letech 195–1959 zkoumal okrajové části tamní nekropole (Hochmanová – Vávrová 1962, 201–270). V téže době probíhala generální oprava kostela sv. Michala na staroměstském hřbitově. Při ní bylo v roce 1958 prozkoumáno okolí kostela a poté v roce 1962 kompletně prokopán i jeho interiér (Hrubý 1967, 47–74). Došlo také k průzkumu hřbitovní kaple sv. Jana, který tím navázal na starší vykopávky F. Myklicka a A. Zelnitia.

obr. 3
Staré Město, poloha „Na Valách“.
Objev základů velkomoravského kostela
v roce 1949. Foto, Archiv AÚ MZM.

Staré Město, Flur „Na valách“. Freigelegte
Grundmauern der grossmährischen
Kirche im Jahre 1949. Photo Archiv
des Archäologischen Instituts
des Mährischen Landesmuseums.

Jak je i z tohoto stručného výčtu zřejmé, až do poloviny 60. let 20. století probíhaly ve Starém Městě velmi intenzivní terénní odkryvy, při nichž bylo získáno značné množství nových archeologických nálezů dokládajících význam zdejšího osídlení především pro období Velké Moravy. Na zabezpečení této činnosti se nepodílelo jen Moravské muzeum Brno, ale i jiné instituce, např. Archeologický ústav ČSAV v Brně nebo Archeologický ústav SAV Nitra. Výzkum byl zabezpečen i personálně, když se kromě V. Hrubého na něm podílela jako jeho asistentka V. Hochmanová – Vávrová a dále antropolog J. Pavelčík. Přes některé rozporupnosti a nejasnosti můžeme období konce 40. až první poloviny 60. let ve Starém Městě považovat za velmi plodné, a to jak po stránce terénního výzkumu, tak i teoretického zpracování. Paradoxně tomu přála i doba, neboť po období nacistického útlaku a podceňování slovanské rasy jako nestátotvorného etnika chtěla naše nová vládnoucí garnitura dokázat svébytnost a opodstatněnost existence samostatných slovanských států, tedy i socialistického Československa. Proto byly archeologické výzkumy, zejména ty zaměřené na historii Slovanů a na Velkou Moravu, podporovány a byla jim věnována zvýšená pozornost i ve sdělovacích prostředcích. Výrazem tohoto zájmu byla např. i výstavba památníků na nejvýznamnějších nalezištích, dále reprezentativní putovní výstava Velká Morava a podobně.

Následujících deset let, přibližně do poloviny 70. let 20. století, se ve Starém Městě neslo ve znamení jistého útlumu terénních aktivit. Kromě poněkud plošně omezených možností přímo v místě se tak značnou měrou dělo i v důsledku aktivit V. Hrubého v okolí Starého Města, čehož cílem mělo být poznání zázemí tohoto velkomoravského centra. Proto byly v letech 1959–1964 skutečně odkryvy v Uherském Hradišti-Sadech na tzv. metropolitní výšině (Galuška 1996) a na „Kotvicích“ v letech 1969–1972 (Marešová 1983, 1985), či ve Zlechově v letech 1964–1965 (Hrubý 1967a, 643–658). Vedle pracovníků brněnského Moravského muzea (V. Hochmanovou – Vávrovou vystřídala ve funkci asistentky vedoucího v r. 1967 K. Marešová) začali od roku 1965 ve Starém Městě pracovat i archeologové Slovákého muzea v Uherském Hradišti pod vedením R. Snášila. Ti např. zachránili několik kostrových hrobů v Jezuitské ulici nedaleko polohy „Na Valách“ a posléze v letech 1965–1966 odkrývali rozsáhlý sídlištní v severozápadní části obce v poloze „Špitálky“ (Snášil 1981, 67–68).

obr. 4
Staré Město, poloha „Na Valách“. Hlavní účastníci odborné komise v roce 1949. Zprava Jaroslav Böhm, Josef Poulik a Vilém Hrubý. Foto Archiv AÚ MZM.

Staré Město, Flur „Na valách“. Teilnehmer der fachlichen Kommission im Jahre 1949. Von rechts Jaroslav Böhm, Josef Poulik und Vilém Hrubý. Photo Archiv des Archäologischen Instituts des Mährischen Landesmuseums.

K zásadní změně ve strategii archeologických výzkumů na půdě Starého Města došlo v roce 1976. Byla důsledkem rozšiřující se bytové a investiční výstavby, která zasáhla velké plochy zahrad a polí, často v intravilánu obce. K dispozici archeologům byly dány do té doby nebyvale rozsáhlé plochy v poloze „U Víta“ (Za Kostelíkem) mezi ulicemi Michalskou a Svatovítskou. Hovoříme-li o archeologii, máme na mysli pracovníky prehistorického oddělení Moravského muzea Brno vedené V. Hrubým a pracovníky Archeologického oddělení Slováckého muzea v Uherském Hradišti vedené R. Snášilem. Tato spolupráce se s odstupem času neukázala jako nejlepší řešení, nicméně došlo při ní k odkryvu několika set sídlištních objektů z doby Velké Moravy a z období konce 12. až 14. století (Marešová 1977, 239–240, Snášil 1978, 79–80, Galuška 1989, 405–454, 1992, 123–161). Také v následujícím roce měly výzkumy především záchranný charakter, ať už šlo o zachycení dřevěné konstrukce nacházející se v rámci vnějšího opevnění Starého Města na ploše Panelárny a nebo o více než 100 sídlištních objektů z polohy „Za Zahradou“ jižně od polohy „Na Valách“ (Marešová 1978, 289–291). Oba vyvolala investiční výstavba. Poněkud jinak tomu bylo v případě v témž roce zkoumaného mohutného opevnění v městské části Rybárny, v poloze Bubalov (Bumbálov), byť i tento výzkum motivovaly hromadné nálezy kamenů každoročně se objevujících po hluboké orbě a pocházející z čelní hradební zdi (Galuška v tisku). Ještě i poslední dva roky 70. let a částečně i první rok let osmdesátých 20. století byly ve Starém Městě ve znamení záchranných výzkumů. Pokračovaly plošně velké odkryvy „Za Zahradou“ v místech zdravotního střediska a bytových domů, zkoumala se propust' potokem Salaškou v Panelárně a také už dříve objevené opevnění v poloze „Bubalov“ v Rybárnách (Marešová 1979, 287–288, 1980, 240–242). V roce 1980 se také opět pracovalo při výstavbě panelových domů v poloze „U Víta“ (Za Kostelíkem), opět ve spolupráci Moravského a Slováckého muzea (Snášil 1982, 44–46), a také došlo k odkryvu hrobů a sídlištních objektů velkomoravského stáří v blízkosti Státní traktorové stanice (Galuška 2000, 40–41).

Druhou polovinu 70. let 20. století lze ve Starém Městě z hlediska charakteru vykonávaných terénních prací označit za dobu záchranných archeologických výzkumů. Desetitisíce často významných archeologických nálezů doslova zaplnily příslušné depozitáře Moravského muzea v Brně i Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Znatelně se zaplnila také mapa archeologických nalezišť Staroměstska, výrazně se doplnily poznatky především o středohradištním osídlení z doby Velké Moravy a také o osídlení z období 13. a 14. století (Snášil 1981, Hrubý 1982).

Následující 80. léta se ve Starém Městě nesla v duchu výzkumu zbytků profánní architektury v poloze „Na Dědině“, v zahradách za zdmi místního hřbitova, západně od kostela sv. Michala. Šlo o výzkum systematický, vyvolaný snahou V. Hrubého ověřit starší zprávy o existenci starých zdí a základů v tzv. Benešově zahradě. Práce byly započaty sondážemi v roce 1980 a v následujících letech nabyly povahy plošných odkryvů, které byly rozšířeny i do okolních zahrad. Interpretace a datování nalezených relikvů – příkopů, sídlištních objektů, studny a především zbytků architektury v podobě litých maltových podlah, padlých zdí i částí pozitivních základů – se posléze staly předmětem mnoha polemik, které se, bohužel, přenesly i na stránky denního tisku. Zabývaly se jimi dokonce i tehdejší nejvyšší státní a „stranické“ orgány. Zatímco V. Hrubý věřil, že objevil palác, tedy sídlo velkomoravských knížat a také římskou obchodní stanici, jeho největší oponent J. Poulik ve stejných nálezech spatřoval hospodářskou stavbu ze 13. století (Poulik 1987, 4). V celé kauze do jisté míry vrcholily jejich dlouhodobé odborné i osobní spory, což se dělo na pozadí pře o to, kde se nacházelo ústředí Velké Moravy, zda v Mikulčicích a nebo ve Starém Městě. Troufám si tvrdit, že přinejmenším část nestranné odborné veřejnosti v dané kauze spatřovala pochybení na obou stranách. Zatímco vedení staroměstského výzkumu příliš brzy, na podkladě dosud ne úplně prozkoumané lokality, vystoupilo s konečnými, zásadními chronologickými závěry a interpretacemi, aniž je mělo dobře podloženo archeologickými nálezy, J. Poulik a jeho spolupracovníci zase reagovali výrazně ostřeji a osobněji, než vyžadoval daný stav problému. Výsledkem byl vznik patové situace. Pro úplnost je nutno podotknout, že to v roce 1985 mezi V. Hrubým a J. Poulikem, těmito dvěma významnými osobnostmi naší slovanské archeologie, nebyla zdaleka jediná příčina rozepří (Galuška 2000, 42–43). Jejich různice byly ovšem velice záhy ukončeny, protože 21. září 1985 V. Hrubý zemřel. Zejména na Moravě zanechalo toto soupeření ve společnosti poměrně dlouhodobý negativní obraz v nahlížení na slovanskou archeologii.

Období pěti let mezi roky 1980 a 1985 se tak jeví jako do jisté míry rozporuplné. Veden byl systematický výzkum ve velmi atraktivní poloze, čemuž do jisté míry odpovídaly i získané nálezy. Ty však pocházely ze značně narušených, resp. vzájemně se porušujících objektů, s ne vždy jednoznačnou interpretací, s ne vždy jasnými chronologickými podklady pro zcela jasné interpretace. Důsledkem byl už uvedený nesouhlas J. Poulika i některých dalších archeologů se závěry předloženými V. Hrubým, čímž ve Starém Městě vznikla určitá patová, jen těžko řešitelná situace. Tento názorový stav doznal změny až v roce 1987, když vedení výzkumů ve Starém Městě po úmrtí V. Hrubého a odchodu K. Marešové převzal v roce 1986 autor této stati (ten rok se výzkum v poloze „Na Dědině“ neprováděl).

K obnovení výzkumu zbytků profánní architektury v poloze „Na Dědině“ došlo v roce 1987 a pokračoval i v roce následujícím. V jeho průběhu byly získány a také před odbornou komisí v čele s J. Poulikem obhájeny jasné doklady zdejší existence profánní architektury palácového typu, chronologicky související s dobou Velké Moravy, dále pak zbytky architektury z období velkomoravského a stopy osídlení z 11. až 15. století (Galuška 1990, 121–136). Z hlediska metodiky neměly tehdejší odkryvy charakter revizního výzkumu, neboť šlo o výzkum, který zasáhl do míst do té doby nezkoumaných, popř. při něm došlo k odebrání částí litých maltových podlah s cílem poznat jejich podloží. To se podařilo, takže v roce 1988 byl na půdě Starého Města, nejen v poloze „Na Dědině“, ukončen archeologický výzkum s přívlastkem systematický. Od téhož roku začaly být prováděny výhradně výzkumy záchranného rázu. V poloze „U Radnice“ byly před výstavbou nákupního centra v letech 1988 až 1989 prozkoumány sídlištní objekty z 8.–10. a ze 13.–14. století (Galuška 1993, 72–73), v polohách „Kopánky“, „Padělky“ a „Špilov“ v letech 1993 až 1994 byl metodou řezů odkrýván průběh a charakter jednotlivých částí tzv. vnějšího opevňovacího pásu velkomoravského Starého

Města – to vše při výstavbě silničního obchvatu I/55 (blíže ke všem záchranným výzkumům při investorské výstavbě na půdě Starého Města mezi roky 1992–2001 viz Galuška 2002, 51–69). Do sklonku 80. let 20. století spadá také obnovení našeho zájmu o archeologicky významnou a známou polohu „Na Valách“. Bylo vyvoláno snahou tehdejšího JZD Dolina Staré Město vystavět v těsné blízkosti Památníku Velké Moravy – východně od něj v poloze „Dvorek“ (Na Dvorku) – zařízení hotelového typu. I když byly cíle využití cilené plochy postupně, v závislosti na měnících se vlastních inkriminovaných míst, měněny, ohrožení cenného archeologického naleziště zůstávalo stále aktuální. Proto byly a jsou vlastně dodnes každoročně v poloze „Dvorek“ realizovány sondy o několika desítkách až stovkách metrů čtverečních tak, jak si je žádá aktuální zájem stávajících vlastníků. Od roku 1988 tak bylo doposud realizováno celkem 16 sond na rozloze převyšující 1500 m², přičemž převážná většina z nich už byla vzájemně propojena, takže vytvářejí celek. Došlo přitom k získání zásadních poznatků jak z hlediska vertikální, tak i horizontální stratigrafie lokality „Dvorek“, a také k jejich napojení na celkovou interpretaci významného naleziště „Na Valách“ v době hradištní (Galuška 1997, 73–83). Významný je i přínos těchto výzkumů pro poznání charakteru osídlení ze 13. až 17. století, kdy se zde rozkládala ves Veligrad a posléze předměstí královského města Hradiště (Galuška 2002, 51–69). V současné době je ve Starém Městě v poloze „Dvorek“ budován nový kostel sv. Ducha s příslušenstvím.

Kromě plánovaných a průběžně realizovaných záchranných výzkumů doznala intenzita záchranné terénní činnosti nebyvalé výše po povodních v roce 1997. Z hlediska poničených domů, kterých bylo celkem 86, se totiž Staré Město stalo nejvíce postiženou obcí v České republice. Je jasné, že většina z těchto zničených domů se nacházela v historické části města, tedy v pojetí památkového zákona v „místech s archeologickými nálezy“. Na ploše nejméně poloviny z nich došlo do roku 2000 k výstavbě nových obydlí, přičemž všechny stavební aktivity byly archeologicky sledovány. Následně pak došlo ve východní části města, resp. mezi jeho okrajem a plavebním (tzv. Baťovým) kanálem k vytyčení další průmyslové zóny a posléze i k realizaci velkých supermarketů. Výzkum se však v těchto místech omezil jen na sondáže obsahující sice celou plochu, avšak dosahující hloubky jen 200 cm. Archeologických kulturních vrstev přitom dosaženo nebylo. K sondážím se přistoupilo proto, že inkriminované území bylo po celý středověk součástí zaplavovaného území, takže na případných nálezech a vrstvách se dnes nachází více než 200 cm navážek a náplav. Rozsáhlejší plošný výzkum nedovoluje ani současná hladina spodní vody, která je na úrovni – 140 až 150 cm (měřeno od současného povrchu okolní nivy), takže všechny pokusy zasáhnout hlouběji skončily okamžitým zaplavením našich sond. Nejbližší stopy lidských sídel se ovšem nenacházely daleko. A. Zelniem byly objeveny v poloze „Na Zerzavici“, což v oněch místech dokládá existenci nějaké vyvýšené duny, osídlované od pravěku až po dobu Velké Moravy (Galuška 2000, 126).

Jen za posledních deset let bylo v rámci Starého Města realizováno téměř 50 záchranných výzkumů, jejichž výsledkem bylo získání předmětů a nálezových situací archeologické povahy. Průzkumů základových rýh, jejichž báze nedosáhly úrovně sídlištních vrstev archeologické povahy, bylo samozřejmě ještě daleko větší množství. Připočteme-li k nim početné výkopy zjišťovací i záchranné povahy, vedené našimi předchůdci v 19. a ve 20. století, jeví se být oblast Starého Města poměrně dobře prozkoumanou. Problémem je ovšem skutečnost, že terénní sledování měla kvalitativně různou úroveň a ne všechna byla dostatečně zdokumentována. A pokud i byla, zaznamenala ve východní, historické části města právě takovou situaci, jaká se mohla dochovat v místech vlastně nepřetržitého osídlení, tedy značně rozrušenou, porušenou nesčetnými zásahy. Jinak je tomu v případech západní a severozápadní části města, kde se až do počátku minulého století nacházely především pole a zahrady. Tam, např. „Na Špitálkách“ či na „Pisečnici“ je nálezová situace poničena výrazně méně. Podobné problémy ovšem zakoušejí všichni ti archeologové, kteří upsalí svoji odbornou dráhu výzkumu na půdě intravilánů našich měst a obcí.

obr. 5
Staré Město, poloha „Na Dědině“.
Účastníci kolokvia Staroměstská výročí
při výkladu Ludka Galušky v roce 1988.
Foto Archiv AÚ MZM.
Staré Město, Flur „Na dědině“.

Teilnehmer des Kolloquiums „Altstädter
Jahresverdächtnisse“ während des
Vortrags von Luděk Galuška im Jahre
1988. Photo Archiv des Archäologischen
Instituts des Mährischen Landesmuseums

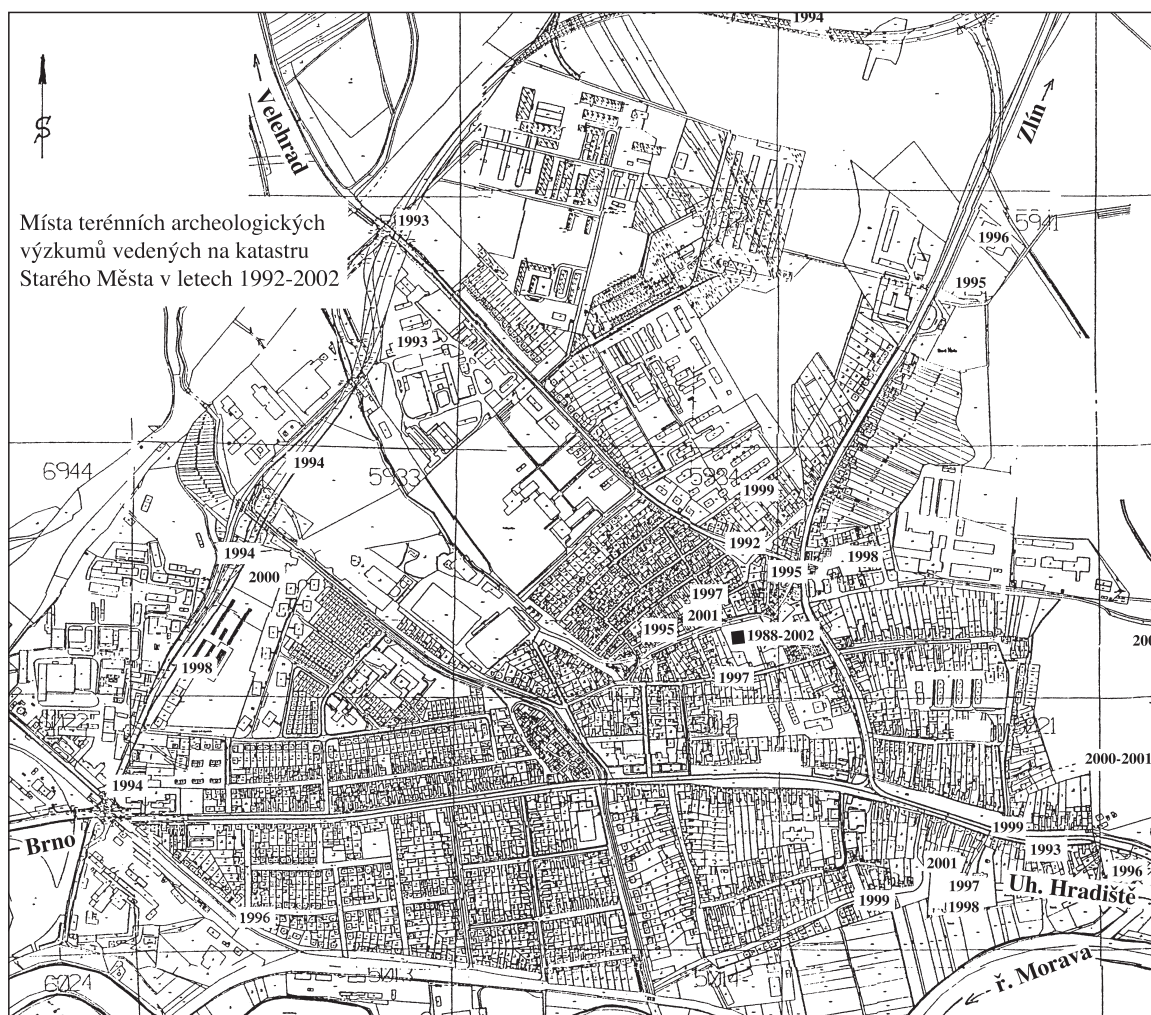

obr. 6
Staré Město, poloha „Dvorek“. Olověný
závěsný křížek s oboustranným
vyobrazením ukřižovaného nalezený
v roce 1992. Foto Archiv UÚ MZM.

Staré Město, Flur „Dvorek“. Bleinernes
Kreuz mit beiseitiger Abbildung von
Jesus Christus, gefunden im Jahre 1992.
Photo Archiv des Archäologischen
Instituts des Mährischen Landesmuseums.

obr. 7
Staré Město. Místa terénních
archeologických výzkumů vedených
na katastru města v letech 1992–2002.

Staré Město, Stadtplan mit
verzeichneten Stellen der
archäologischen Grabungen, die in
Jahren 1992–2002 realisiert wurden.

Literatura

Batůšek, S. 1994

Antonín Zelnitius, 1876–1957.
Uherské Hradiště.

Červinka, I. L. 1902

Morava za pravěku. Brno.

Galuška, L. 1989

Výrobní areál velkomoravských
klenotníků ze Starého Města-Uh.
Hradiště, PA LXXX, 405–454.

Galuška, L. 1990

Předběžné hodnocení výzkumu profánní
kamenné architektury ve Starém Městě
„Na Dědině“. In: Staroměstská výročí,
121–136. Brno, Uherské Hradiště.

Galuška, L. 1992

Dvě velkomoravské kovárny s depoty
ze Starého Města, ČMM-VS LXXVII,
123–161.

Galuška, L. 1993

Archeologické výzkumy ve Starém
Městě u Uherského Hradiště v roce
1989, PV za rok 1989, 72–73.

Galuška, L. 1996

Uherské Hradiště-Sady. Křesťanské
centrum Říše Velkomoravské. Brno.

Galuška, L. 1997a

Antonín Zelnitius, 1876–1957. Významná
data archeologické a muzejní činnosti
na Staroměstsku, Slovácko XXXIC,
101–102.

Galuška, L. 1997b

K problematice předvelkomoravského
opevnění Starého Města.
In: Z pravěku do středověku.
Sborník k 70. narozeninám Vladimíra
Nekudy, 73–83. Brno.

Galuška, L. 2000

Nejstarší dějiny Starého Města.
In: Staré Město v proměnách staletí,
29–117. Staré Město.

Galuška, L. 2001

Úvodní slovo sborníku Velká Morava
mezi východem a západem.
In: L. Galuška – P. Kouřil – Z. Měřinský:
Velká Morava mezi východem
a západem, 9–11. Brno.

Galuška, L. 2002

Deset let archeologických výzkumů
Moravského zemského muzea v oblasti
Starého Města (1992–2001). PV 43
(2001), 51–69.

Galuška, L. 2003

Velkomoravská hradba v Uherském
Hradišti-Rybárnách (K otázce opevnění
východní části staroměstsko-
uherskohradištské aglomerace).
In: Bratislavský hrad a středověké
fortifikácie strednej Európy. Bratislava,
v tisku.

Galuška, L. – Vaškových, M. 2002

Památník Velké Moravy. Uh. Hradiště.

Hochmanová – Vávrová, V. 1962

Velkomoravské pohřebiště ve Starém
Městě „Na valách“. Výzkum
v letech 1957–1959, ČMM-VS 47, 201–270.

Hrubý, V. 1948

Z pravěku středního Pomoraví
(Stručný přehled nejstarších dějin
a archeologických problémů Uh.
Hradištska). In: Vlastivědný sborník
okresu Uh. Hradištského, 3–43.
Uh. Hradiště.

Hrubý, V. 1955

Základy kostela na staroslovanském
pohřebišti ve Starém Městě „Na valách“,
PA XLVI, 265–306.

Hrubý, V. 1955a

Staré Město. Velkomoravské pohřebiště
„Na valách“. Praha.

Hrubý, V. 1965

Staré Město. Velkomoravský Velehrad.
Praha.

Hrubý, V. 1967

Kostel sv. Michala ve Starém Městě,
ČMM-VS LII, 47–74.

Hrubý, V. 1967a

Sídlíště z pozdní doby římské
ve Zlechově, AR XIX, 643–658.

Hrubý, V. 1982

Nejstarší dějiny středního Pomoraví.
In: Uherskohradištsko, Vlastivěda
moravská, 83–167. Brno, Uherské
Hradiště.

Marešová, K. 1977

Záchranný archeologický výzkum velkomoravského Starého Města, ČMM-VS LXII, 239–240.

Marešová, K. 1978

Záchranný výzkum velkomoravského Starého Města v roce 1977, ČMM-VS LXIII, 289–291.

Marešová, K. 1979

Záchranný výzkum velkomoravského Starého Města v roce 1978, ČMM-VS LXIV, 287–288.

Marešová, K. 1980

Archeologický výzkum velkomoravského Starého Města v roce 1979, ČMM-VS LXV, 240–242.

Marešová, K. 1983

Uherské Hradiště-Sady. Slovanské pohřebiště na Horních Kotvicích. Brno, Uherské Hradiště.

Marešová, K. 1985

Uherské Hradiště-Sady. Staroslovanské sídliště na Dolních Kotvicích. Uherské Hradiště.

Myklík, F. 1890

Z čeho můžeme soudit, že stojíme na půdě starého Velehradu?, ČVMSO 7, 81–87.

Poulik, J. 1955

Nález kostela z doby říše Velkomoravské v trati „Špitálky“ ve Starém Městě, PA XLVI, 307–351.

Poulik, J. 1987

O románské rotundě ve Znojmě. Brno.

Snášil, R. 1971

Z dějin archeologie středního Pomoraví. In: Z dějin Slovanů na území ČSSR, 28–37. Uherské Hradiště.

Snášil, R. 1978

Záchranný výzkum v Uherském Hradišti-Starém Městě (okr. Uherské Hradiště), PV za rok 1976, 79–80.

Snášil, R. 1981

Osídlení města v pravěku a časné době dějinné. In: Uherské Hradiště. Dějiny města, 39–79. Brno.

Snášil, R. 1982

Keramický depot z počátku 14. století z Uherského Hradiště – Starého Města (okr. Uherské Hradiště), PV za rok 1980, 44–46.

Vaškových, M. 2003

Archäologische Fundstätten und Funde im nördlichen Teil des Untermarchtals II (Katastergebiet Staré Město). In: Studien zum Burgwall von Mikulčice VI, v tisku.

Zelnitius, A. 1937

Velehrad – pravdou, Sborník velehradský NŘ 8, 18–31.

Zelnitius, A. 1946

Slovičko o velkomoravském Velehradě, Sborník velehradský NŘ 14, 95–110.

Geschichte und Gegenwart archäologischer Grabungen in Staré Město (Zur Methode und Methodik von Terrainbegehungen und Grabungen)

Das Interesse für Staré Město bei Uherské Hradiště reicht bis in die Mitte des 19. Jahrhunderts zurück, in die Zeit der Vorbereitungen des cyrillicmethodischen Millenniums, das zu einer Anregung nicht nur zur Suche nach dem großmährischen Velehrad wurde, sondern auch das Interesse für „vorhistorische Gegenstände“ erweckte. Bereits im Jahre 1862 suchte dort der Archivar V. Brandl nach der „unsagbaren Festung Rastislavs“ aus den Annalen von Fulda. Bald danach, in den 70er und 80er Jahren des 19. Jahrhunderts erfolgten dort erste Freilegungen. Und schließlich im Jahre 1922 gründete A. Zelnitius in Staré Město den Museumsverein Starý Velehrad-Staré Město, dessen Aufgabe u.a. die Rettung archäologischer Denkmäler war.

In der nachfolgenden Periode wurden schon fachlich geführte Grabungen unternommen, an welchen auch professionelle Forscher teilnahmen. Eine Schlüsselbedeutung hatte die Freilegung eines Teils der großmährischen Nekropole in der Flur „Na valách“. Nach dem Ende der Tätigkeit von A. Zelnitius beginnt 1947 die dritte Etappe archäologischer Forschungen, die schon voll professionell und untrennbar mit dem Namen V. Hrubýs verknüpft waren. Bis Mitte der 60er Jahre des 20. Jahrhunderts verliefen in Staré Město sehr intensive Terrainfreilegungen, während welcher eine beträchtliche Menge neuer archäologischer Funde geborgen wurde, die die Bedeutung der damaligen Besiedlung zur Zeit Großmährens belegen. An diesen Grabungen beteiligte sich nicht nur das Mährische Museum Brunn, sondern auch andere Institutionen, z.B. das Archäologische Institut der Tschechoslowakischen Akademie der Wissenschaften in Brunn oder das Archäologische Institut der Slowakischen Akademie der Wissenschaften in Nitra. In den 60er Jahren erfolgten auch mehrere Grabungen, die auf die Erkenntnisse über die breitere Agglomeration von Staré Město bzw. ihres Hinterlands gerichtet waren (Uherské Hradiště-Sady, Zlechov). Seit 1965 arbeiteten in Staré Město auch Archäologen aus dem Mährisch-slowakischen Museum in Uherské Hradiště unter der Leitung von R. Snášil. Im Jahre 1976 begann ein neuer Aufschwung der Rettungsgrabungen im Intravillan von Staré Město infolge umfangreicher Bauarbeiten, die bis zum Anfang der 80er Jahre fortgesetzt wurden. Die ersten Rettungsgrabungen bemühten sich um die systematische Erforschung von Überresten der profanen Architektur in der Flur „Na Dědině“, in Gärten westlich der St. Michael-Kirche. Die Interpretation und Datierung der gefundenen Relikte wurden später zum Gegenstand vieler Polemiken. Während V. Hrubý überzeugt war, daß er den Sitz großmährischer Fürsten sowie eine römische Handelsstation entdeckt hatte, sah sein größter Opponent J. Poulik in denselben Funden einen Wirtschaftsbau aus dem 13. Jahrhundert. In dieser Causa gipfelten in gewissem Maße ihre langfristigen fachlichen sowie persönlichen Streitigkeiten, die sich auf dem Hintergrund des Streits entfalteten, wo sich das Zentrum Großmährens befunden hatte, ob in Mikulčice oder in Staré Město. Ihre Zwietrachten beendete der vorzeitige Tod V. Hrubýs im Jahre 1985. Diese Rivalität beeinflusste unbestritten negativ das Bild der slawischen Archäologie in Augen der Fachöffentlichkeit. Im Jahre 1986 übernahm die Leitung archäologischer Grabungen in Staré Město der Autor des vorliegenden Artikels; bereits in der 2. Hälfte der 80er Jahre wurde die Existenz der mittelburgwallzeitlichen profanen Architektur in der erwähnten Flur „Na Dědině“ bewiesen. Seit 1988 wurden ausschließlich Rettungsgrabungen durchgeführt. Von unzähligen Rettungsaktionen ist die mehrjährige Testgrabung in einem weiteren Teil der Flur „Na valách“ zu nennen, die durch die Bautätigkeit gefährdet war. Die Intensität der Rettungsgrabungen fand ihren Höhepunkt nach der Flut 1997, die 86 Häuser vernichtet hatte. In den letzten Jahren wurden in Staré Město fast 50 Rettungsgrabungen mit positiven Funden durchgeführt. Rechnet man dazu zahlreiche Test- und Rettungsgrabungen unserer Vorgänger im 19. und 20. Jahrhundert, dann scheint das Gebiet von Staré Město relativ gut, wenn auch ungleichmäßig erforscht zu sein.